

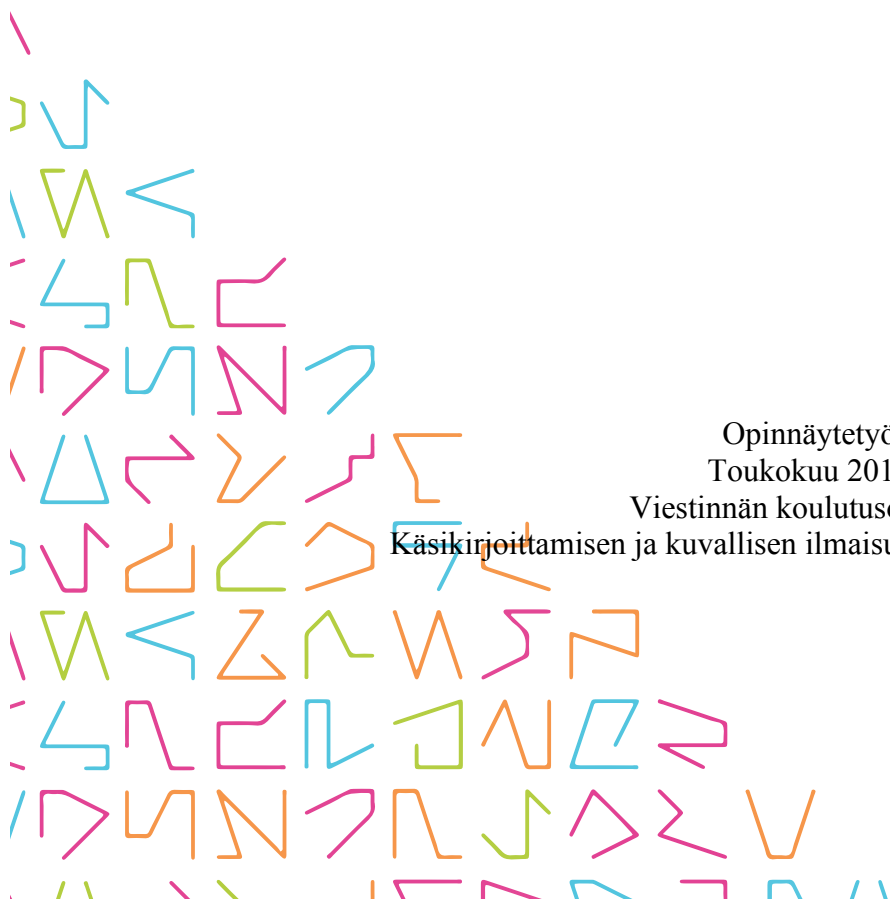
TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

LIIKUNTARAJOITTEISUUS

DOKUMENTTIELOKUVAN AIHEENA

Essi Tarvainen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2016
Viestinnän koulutusohjelma
Käsikirjoittamisen ja kuvallisen ilmaisun suuntautumisvaihtoehto

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Viestinnän koulutusohjelma
Käsikirjoittamisen ja kuvallisen ilmaisun suuntautumisvaihtoehto

TARVAINEN, ESSI:
Liikuntarajoitteisuus dokumenttielokuvan teemana

Opinnäytetyö 30 sivua, joista liitteitä 0 sivua
Toukokuu 2016

Opinnäytetyöni käsittelee liikuntarajoitteisuutta dokumenttielokuvan aiheena. Kerron aiheesta elokuvallisena käsitteenä, sekä selitän dokumenttielokuvan termistöä ja annan muutamia esimerkkejä sen eri lajityypeistä. Lisäksi analysoin kahta suomalaista dokumenttielokuvaa, Suvi Westin Minä ja pikkusiskoni – dokumenttia, sekä Marja Kurikan Piripäiväkirjaa. Käyn asioita läpi myös eettisyyden kannalta.

Sukellan syvemmälle vammaisuuden käsitteeseen, ja selvitän kuinka sitä yleensä käsitellään dokumenttielokuvissa. Kerron myös miksi tehdä dokumenttielokuva vammaisesta henkilöstä, miten se tehdään ja mitä tulee ottaa huomioon. Kolmantena dokumenttielokuvaesimerkkinä annan Peter Walleniuksen Tiikeriä etsimässä.

Opinnäytetyöni osana on omaohjaamani dokumenttielokuva Kohtele mua kuin ihmistä, joka kertoo kolmesta nuoresta liikuntaesteisestä naisesta. Kerron dokumenttielokuvan tekoprosessista vaihe vaiheelta aina esituotannosta leikkauspöydälle saakka.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Media
Scriptwriting and Visual expression

TARVAINEN, ESSI:
Disability as a Theme in a Documentary

Bachelor's thesis 30 pages, appendices 0 pages
May 2016

This thesis deals with disability in a documentary. The subject is described as a cinematic concept and some of the terms of documentaries are explained. Some examples are also given of the different genres of documentaries. In addition, two Finnish documentaries, *Minä ja pikkusiskoni* (Me and my little sister) by Suvi West and *Piripäiväkirja* (Amphetamine diary) by Marja Kurikka were analyzed. The ethical side was also covered.

The thesis also dived deeper into the concept of disability and explained how it is often used in Finnish documentaries. The thesis also answered the questions such as why to make a documentary of a disabled person, how to make it and what to consider before making the documentary. A third example of a Finnish documentary used in the thesis was *Tiikeriä etsimässä* (Searching for a tiger) by Peter Wallenius.

The thesis includes a documentary called *Kohtele mua kuin ihmistä* (Treat me as a person), which tells about three disabled women and was directed by the author of the thesis. The process of making the documentary is also explained in the thesis, from the pre-production to the editing.

Key words: disability, documentary, theme, Finnish documentary

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	YLEISESTI DOKUMENTTIELOKUVASTA.....	6
	2.1. Aihe ja teema elokuvallisina käsitteinä, sekä joitakin dokumenttielokuvaalajeja	7
	2.1.1 Antropologinen dokumenttielokuva.....	8
	2.1.2 Historiallinen dokumenttielokuva.....	9
	2.1.3 Henkilökohtainen dokumenttielokuva	9
	2.2. Esimerkit kahdesta suomalaisesta dokumenttielokuvasta	10
3	VAMMAISUUS DOKUMENTTIELOKUVASSA	13
	3.1. Miksi tehdä dokumenttielokuva vammaisesta henkilöstä?.....	14
	3.2. Millainen dokumenttielokuvan tulisi olla?	15
	3.3. Mitä dokumenttielokuvaa tehdessä tulee ottaa huomioon?	16
	3.4. Tarkastelussa Tiikeriä etsimässä.....	17
4	OMAN DOKUMENTTIELOKUVAN TEKOPROSESSI	20
	4.1. Esituotanto ja suunnittelu.....	20
	4.2. Kuvaukset	21
	4.3. Jälkituotanto	25
5	POHDINTA.....	28
	LÄHTEET.....	30

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössäni keskityn tarkastelemaan suomalaista dokumenttielokuvaa. Määrittelen, mitä dokumenttielokuva oikeastaan on, ja tuon esille sen muutamia tyyllilajeja. Esimerkkeinä suomalaisista dokumenttielokuvista käytän Suvi Westin saamelaisuuteen ja homoseksuaalisuuteen keskittyvää *Minä ja pikkusiskoni* – dokumenttia, sekä Marja Kurikan huumeteeman ympärille rakentuvaa *Piripäiväkirjaa*.

Keskeisinä teemoina opinnäytetyössäni on eettisyys, sekä asennoituminen erilaisia ihmisiä kuvattaessa. Päällimmäisenä teemana on opinnäytetyöni nimen mukaisesti liikuntarajoitteisuus. Tarkastelen lähemmin Peter Walleniuksen vuonna 2013 ohjaamaa henkilökuvadokumenttia *Tiikeriä* etsimässä, joka pureutuu CP-vammaisen Heljän elämää. Analysoin Walleniuksen ratkaisuja suhtautua päähenkilöön.

Tutkimuskysymykseni on, miten erilaista on ohjata liikuntaesteistä henkilöä, kuin vammautonta henkilöä. Apunani ja esimerkkinäni on itse ohjaamaani dokumenttia kolmesta liikuntarajoitteisesta naisesta, jotka kertovat avoimesti omista vammoistaan ja niiden tuomista haasteista. Kerron dokumentin kuvausprosessista vaihe vaiheelta valokuvia apuna käyttäen.

Pohdin, voiko liikuntarajoitteisesta kertovassa dokumenttielokuvassa heittäytyä kuvaamaan kaiken hetkessä, kuten yleisesti dokumenttielokuvan ohjauksesta neuvotaan, vai täytyykö ohjaajan pohtia tilanteen sopivuutta enemmän eettisyyden kannalta. Kuinka pitkälle ohjaaja voi mennä liikuntaesteisen elämään, ja onko olemassa rajoja, joita ei voi ylittää?

2 YLEISESTI DOKUMENTTIELOKUVASTA

1930- ja 1940- luvuilla alkoi vakiintua termi ”dokumenttielokuva.” Tällöin sotakuvaajien materiaalia koottiin kokonaisuuksiksi ja niitä alettiin kutsua ”dokumentaarisiksi filmeiksi.” (Aaltonen 2006, 34, 47.)

Mutta mitä dokumenttielokuva on?

”Dokumenttielokuva on taidetta. Se on teos, jota ei voi ripustaa seinälle, mutta se voi muuttaa katsojansa maailmankuvan. Dokumenttielokuva on erinomainen vaikuttamisen väline. Se voi antaa katsojalle uutta tietoa tai ymmärrystä, se voi antaa ohjeita tai mahdollisuuksia toimia maailman muuttamiseksi. Katsojaan vaikuttaa tiedolla, mutta vielä enemmän tunteella.” (Helsingin dokumenttielokuvafestivaali, Dokkino, lasten ja nuorten dokumenttielokuvan opetusmateriaali 2016).

Jouko Aaltonen on kirjassaan Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa samoilla linjoilla, sillä hän toteaa dokumenttielokuvan olevan ”taidetta, jossa tekijä hahmottaa ja jäsentää hallitsematonta maailmaa kameran avulla.” (Aaltonen 2006, 35.)

Onko dokumenttielokuva siis taidetta, vai kenties jotakin muutakin? Richard M. Barsam taas käsittää dokumenttielokuvan elokuvagenrenä, joka dramatisoi faktaa. Tällöin se on tekijän luovaa tulkintaa todellisuudesta. (Barsam 1992 3-5.) Omasta mielestäni dokumenttielokuva on osittain taidetta, sekä tekijänsä visio asioista, mutta toisinaan se on myös eräänlainen ”oman totuuden” näyttämisen väline. Kysymys siis kuuluukin, voiko todenmukaista kuvaa koskaan antaaakaan? Onko dokumenttielokuva koskaan täyttä totta ottaen huomioon, etteivät kaikki ihmiset näe asioita samalta kannalta?

Dokumenttielokuva asettaa kysymyksiä, vastaten ehkä joihinkin niistä, mutta ennen kaikkea näyttäen tietynlaisen perspektiivin kohteestaan, ja nimenomaan tekijänsä näkökulman. Silti pidämme dokumenttielokuvia luotettavina ja totuudenmukaisina, mutta ymmärrämme sen näyttävän vain palasen aiheestaan.

Aaltonen mainitsee kaikkien elokuvien olevan dokumentteja, mutta kuinka hämmäntävästi kaikki elokuvat eivät ole dokumentteja. Hänen mukaansa dokumenttielokuvat argumentoivat sosiaalishistoriallisesta maailmasta. (Aaltonen 2006 33, 39.) Yhdyn Aaltonen pohdintaan, sillä jokainen kameran muistikortille tallennettu hetki, oli se sitten näyteltä tai ei, kertovat jostain koetusta tai tapahtuneesta, ja ovat dokumentaatiota ihmisen

elämästä. Siinä missä elokuvat kertovat ihmisen mielikuvituksesta, näyttelykyvyistä, eläytymisestä ja luovuudesta, ovat dokumenttielokuvat tallennetta todellisesta maailmasta, ihmisistä, ja kaikesta muusta ympärillämme.

Minna Karjalainen päätelee opinnäytetyössään Millainen on hyvä henkilödokumentti?, ettei dokumenttielokuva ole välttämättä totta, eikä sen aina tarvitsekaan pyrkiä yhteen totuuteen. Hänen mielestään se avaa tulkintamahdollisuuksia kuvaamaansa asiaan. (Karjalainen 2015, 7.)

Tulkintamahdollisuudet antavat katsojan itse päätellä näkemästään, mikä on dokumenttielokuvan yksi pyrkimys.

Kyseessä voisi siis olla eräänlainen ääneen lausumaton sopimus katsojan ja tekijän (tai tekstin) välillä. (Aaltonen 2006, 42.) Eli äänetön sopimus siitä, että dokumentin katsomisen jälkeen katsojalla syntyy mielipiteitä tai ajatuksia nähdystä. Toisinaan dokumentin on tarkoitus pyrkiä provosoimaan, opettamaan, tai muuten vain yleismaailmallisesti ajattelemaan. Varmaa kuitenkin on, että dokumenttielokuva pyrkii vaikuttamaan katsojaansa jollakin tavalla.

2.1. Aihe ja teema elokuvallisina käsitteinä, sekä joitakin dokumenttielokuvaalajeja

Aihe on dokumenttielokuvassa se osa todellisuutta, josta elokuva tehdään. Samaa aihetta voidaan käsitellä monella eri tapaa eri dokumenttielokuvissa, riippuen sen teemasta. Teema taas kertoo näkökannan itse aiheeseen, esimerkiksi jos dokumenttielokuvan aiheena on liikuntaesteisyys, voi teemana olla vammattomien ihmisten suhtautuminen liikuntaesteisyyteen, tai kuinka liikuntaesteinen kykenee selviytymään arjestaan erilaisin keinoin kuin muut. Aiheen ja teeman alleviivaaminen helpottaa sisällön rajaamista olennaiseen ja tärkeään. (Elokuvantaju, Jouko Aaltonen.)

Toisin sanoen, dokumenttielokuvan tekijän on päätettävä, mikä on tärkeää ja mikä vähemmän tärkeää ns. ”kill your darlings”-periaatteella. Jos tekijä ei rajaa sisältöään tarpeeksi, on suuri riski, että dokumentista tulee liian laaja ja sitä myöten katsoja menettää kiinnostuksensa.

Vaikka dokumenttielokuva itsessään määritellään yhdeksi genreksi, voi senkin jakaa pienempiin osiin.

Jouko Aaltonen nostaa kolme lajityyppiä esille: antropologinen, historiallinen, sekä henkilökohtainen dokumentti. Hän ei väitä niiden olevan tärkeimpiä, mutta puhuu niistä niiden kysymyksiä herättävän luonteen vuoksi, ja koska hänellä itsellään on niistä eniten kokemusta. (Aaltonen 2006, 11.)

2.1.1 Antropologinen dokumenttielokuva

Sanakirjassa sana antropologia tarkoittaa ihmisen ruumiillisia ryhmäominaisuuksia tutkivaa tiedettä. (Suomisanakirja, Antropologia, 2016.)

Dokumenttielokuvan lajityyppinä sanaa antropologinen käytetään kuvaamaan esimerkiksi kaikkia vieraita kulttuureja käsittäviä elokuvia, tai uutta lähestymistapaa antropologiseen tietoon. (Aaltonen 2006, 50.)

Antropologinen dokumentti voi siis esimerkiksi olla jonkin kulttuurin tulkintaa, tai puhtaasta seuranta. Esimerkkinä voidaan sanoa dokumenttisarja Arman ja viimeinen ristiretki. Alizad itse kuvaa sarjaa näin:

” Keskiössä ovat arjen unohdetut sankarit ja vaikeat luonnonolosuhteet, joissa sarjamme sankarit selviytyvät jokainen päivä. Sarjan pääpaino on ystävyudessa, luottamuksessa, hengissä pysymisessä sekä rakkaudessa lähimmäisiin. Viimeisessä ristiretkessä tulen matkustamaan yhteisöihin ja heimoihin, jotka elävät täysin länsimaisen kulttuurin ulkopuolella. Oppilas oppipoika-asetelma on edelleen säilytetynä ja jokaisessa kohteessa minun on lunastettava uudessa ympäristössä oma paikkani.” (Arman ja Viimeinen Ristiretki, Mistä on kyse? 2013.)

Dokumenttisarjassaan Alizad siis tutustuu vieraisiin kulttuureihin osallistuen itse ja kuvaten, ei vain tarkkaillen ja hiljaa dokumentoiden näkemäänsä. Näin Alizad dokumenttisarjassaan antaa katsojalle oman autenttisen näkemyksensä tietyistä kulttuureista ja heidän tavoistaan, mikä yleensä on tavoitteena antropologisissa dokumenteissa.

2.1.2 Historiallinen dokumenttielokuva

Historiallinen dokumentti on yksinkertaisesti jonkun henkilön kertomus historiallisesta tapahtumasta tai tapahtumista. Aaltosen mukaan historiallinen dokumenttielokuva on esitys tai kuvaus kohteesta, jonka osa se ei itse ole. Se esittää historiaa, kertoo tarinan tai välittää kokemuksia, sekä väittää jonkin asian tapahtuneen tietyllä tavalla. Historiallinen dokumenttielokuva siis asettaa teesin, joten mikä tahansa vanha dokumenttielokuva ei ole historiallinen dokumenttielokuva. (Aaltonen, 2006, 60)

Toisin sanoen, dokumenttielokuvan tekijä käyttää historiallisia dokumentteja lähteenään tehdäkseen historiallisen dokumenttielokuvan, esimerkiksi natsi-Saksan ajalta. Vaikka ihmiset ovat hyväksyneet laajalti historian tapahtumien kulun, on silti muistettava, että jos dokumenttielokuvan tekijä tekee dokumenttielokuvan kertoen muinaisista Egyptiläisistä, on se silti hänen tulkintansa ja näkökulmansa asiaan, vaikka kaikki historialliset faktat itse tuotoksessa olisivatkin kiistattomasti oikein. Tekijä vain valitsee oman tyylinsä esittää faktat.

Historiallisissa dokumenttielokuvissa turvaudutaan usein näyteltyihin kohtauksiin loogisista syistä. (Ellei joku ole lainannut sinistä puhelinkoppia tai DeLoreania.) Siltikin tekijällä on suuri vastuu sisältönsä kanssa, omasta näkemyksestään huolimatta, sillä historiaa ei sovi vääristellä. (Vaikka se tulkinnanvaraa aika-ajoin jättääkin.) Ainakaan tekijä ei saa esittää väärää tietoa oikeana.

2.1.3 Henkilökohtainen dokumenttielokuva

Aaltosen mukaan henkilökohtaisessa dokumenttielokuvassa on usein itse tekijä läsnä, tai tämän perhe, ystävät tai muut läheiset ja elokuva on usein hyvin minälähtöinen. Tekijän läsnäolo on olennainen osa kerrontaa. (Aaltonen 2006, 76.)

Henkilökohtaista dokumenttielokuvaa voi siis ajatella eräänlaisena ”selfienä” vaikkapa. Tekijä peilaa itseään, maailmaansa ja sitä miten hän näkee asiat esitellen sen muille. Tässäpä siis mielenkiintoinen ajatus: Voidaanko uskaltautua ajattelemaan, että nykyään tällä YouTuben valtakaudella, suurin osa itsestään ja elämästään videoita kuvaavat hen-

kilöt tekevät jatkuvasti henkilökohtaisia dokumenttielokuvia kaikkien nähtäville? Jos ei kokonaisia elokuvia, ainakin siruja siitä.

Toisinaan nämä videot, henkilökohtaisen dokumenttielokuvan sirpaleet, voivat olla hyvin informatiivisia, sillä niitä on monenlaista. Toinen kertoo matkailustaan, toinen siitä, mitä söi aamupalaksi. Toisaalta, useimmiten näiden ”tubettajien” videot ovat jokseenkin pointittomia ja ”juonettomia”, toisin kuin suurimman osan perinteiset henkilökohtaiset dokumenttielokuvat. Tai miksei näitä ”tubettajien” tuotoksia voida pitää uudenaikaisena, vallankumouksellisena tapana tehdä dokumenttielokuvaa?

2.2. Esimerkit kahdesta suomalaisesta dokumenttielokuvasta

Vertailun ja esimerkin vuoksi katsoin kaksi erilaista dokumenttielokuvaa. Ensimmäinen on Marja Kurikan ohjaama, vuonna 2014 julkaistu Piripäiväkirja. Piripäiväkirja kertoo kaksikymppisen Pinjan huumeidenhuuruudesta ja sotkuisesta elämästä. Pinjan huumeidenkäytön taustalla on oman äidin huumeidenkäyttö ja tämän laiminlyönti tytärtään kohtaan. Dokumenttielokuvassa seurataan Pinjan kamppailua päästä irti huumeista ihmissuhteiden sotkuisessa viidakossa.

Toinen on Suvi Westin ohjaama Minä ja pikkusiskoni (Sparrooabbán) vuodelta 2016. Dokumenttielokuvan tärkeimmät teemat ovat homoseksuaalisuus ja saamelaisuus. Ohjaaja on itse myös kameran edessä, vieden pikkusiskoaan heidän juurillensa, saamelaisyhteisön keskelle yrityksenään puhua suvaitsevaisuudesta. Useimmat saamelaiset eivät nimittäin Westin mukaan hyväksy homoseksuaalisuutta. West vie siskonsa aina Kanadaan saakka useiden tunteikkaiden tapahtumien saattelemana.

Piripäiväkirjassa, toisin kuin Westin dokumenttielokuvassa, ohjaaja ei ole näkyvissä itse, vaan pysyy hiljaisena tarkkailijana, tapahtumiin puuttumattomana. Molemmissa dokumenttielokuvissa mennään hyvin kipeisiin aiheisiin, mutta muuten ne ovat hyvin erilaisia. Toisin kuin Piripäiväkirjassa, Westin dokumenttielokuvassa toinen päähenkilöistä, Kaisa West, etsii eräänlaista hyväksyntää saamelaisyhteisöstä. Toisaalta, pohjalta huokuu ajatus jonkinasteisesta sopeutumisesta, mutta ennen kaikkea pakonomaisesta sellaisesta. Ymmärrys siitä, että omaa elämäntyyliä ei oteta kotikonnuilla

avosylin vastaan, joten on parempi pysyä siellä missä hyväksyntä saadaan ja on hyvä olla.

Piripäiväkirjassa Pinja taas ei niinkään hae hyväksyntää, vaan ajelehtii päämäärättömästi eteenpäin, kunnes lähtee katkaisuhuoltoon toiveenaan täysi raittius. Pinjaa kalvaa kuitenkin huoli sortumisesta, etenkin kun vanhat kaverit katkon ulkopuolella käyttävät. Todellisuuden kohtaamisen pelko on siis läsnä Pinjan yrityksessä.

Kurikan dokumenttielokuvassa huumeiden käyttöä ei peitellä mitenkään, ja päähenkilö on hyvin avoin kaikesta. On selvää, kuinka hyvän luottamussiteen Kurikka on onnistunut saamaan Pinjaan. Kaikki käytös tapahtuu kuin kameraa ei olisikaan, kuin katsoja olisi vain kärpänen katossa. Uskoisin, että Kurikasta on täytynyt olla haastavaa tarkkailulla niin rankkoja asioita vain sivusta, ja olla kykenemätön vaikuttamaan mihinkään tai auttamaan ketään.

Itse ohjaaja kirjoittaaakin projektistaan näin:

”Kuvausprosessin aikana tutustuin Pinjaan ja Caritaan (Pinjan äitiin) melko hyvin, sillä tapasimme toisiamme lähes kahden vuoden ajan. Pitkä prosessi toi meidät intensiivisesti lähelle toisiamme. Sain kurkistaa maailmaan, joka tuntui vieraalta ja jopa pelottavalta, omalla tavallaan. Tapasin ihmisiä, joita kaikkia yhdisti päihdemaailma. Opin että kovien aineiden käyttäjä retkahtaa useasti ennen kuin pääsee kuiville.” (Kurikka 2014 yle artikkeli.)

Westin dokumenttielokuvassa kameran läsnäolo on helpompi huomata, mutta siltikin kaikki tapahtuu suhteellisen spontaanisti sekä aidosti. Eroa Kurikan tuotokseen on paljonkin, esimerkiksi se, että Minä ja pikkusiskoni on henkilökohtainen dokumentti, jossa ohjaaja on koko ajan kuvissa ja läsnä. Lisäksi Westin dokumenttielokuvassa on äänessä kertoja (Suvi West itse), joka kertoo tapahtumista saameksi, aivan kuin kertoen ennalta määrättyä tarinaa, jota dokumenttielokuva ei siis oikeasti ole. Tarinankerrontamaisuus on vahvana esimerkiksi kohtauksessa, jossa sisarusten on määrä lähteä Kanadaan, mutta kertojan ääni sanookin: ”Mutta sitten tapahtuukin jotakin kamalaa.” Tämän jälkeen näytetään Kaisan itkevän, sillä tämä on saanut keskenmenon.

Lopun kaiken voisi todeta, että suurin pääpaino homoseksuaalisuus – ja saamelaiSTEMOISTA huolimatta on kahden siskoksen läheisyys. Vaikka Piripäiväkirja on täynnä raskasta materiaalia, sivutaan Westin dokumentissakin syviä asioita, esimerkiksi edellä

mainittua keskenmenoä, sekä lesboparin lapsenhankinnan vaikeuksia. Samalla sisarusten välit ovat koitoksella, kun ohjaaja työntää siskoaan pois tämän mukavuusalueelta ja tulee kenties ylittäneeksi jonkinasteisen rajan. Tuo raja on mahdollisesti eettinen, jonka Suvi ylittää sekä siskona, että ohjaajana. Kaikesta huolimatta sisarusten välinen läheisyys ei rakoile kuin hetkeksi. Tärkeää kuitenkin on, että Suvi huomaa ohjaajana menneensä liian pitkälle.

3 VAMMAISUUS DOKUMENTTIELOKUVASSA

Vammaisuuden koetaan edelleen olevan arka aihe, tai ainakin jollain tapaa vaikea käsitellä. Kuvilla on suuri vaikutus ihmisten tunteisiin, käyttäytymismalleihin, ja siihen, miten suhtaudumme ympäröivään maailmaan. (Rieser 2011, 11.) Siksi ei ole lainkaan yhdentekevää kuinka vammaisuutta käsitellään dokumenttielokuvassa. Ei pidä sortua vanhanaikaisiin ajatusmalleihin tai vallitseviin stereotypioihin, ja jos niitä käytetäänkin vaikkapa vain esimerkkinä, on tällöin hyvä tuoda esille muitakin aspekteja. Ei myöskään tule niputtaa esimerkiksi kaikkia CP-vammaisia ihmisiä yhteen pinoon ja kuvailla heidät kaikki samanlaisena. Yksilön persoona tulee aina ottaa huomioon.

Rieser toteaa, kuinka jokainen meistä voi milloin tahansa vammautua tai sairastua, sekä psyykkisesti, että fyysisesti. Hän pohtii mahdollisuutta, että ympäristöstä opitut negatiiviset asenteet ja stereotypiat ovat ihmisten tarvetta olla ajattelematta vammautumisen mahdollisuutta. Stereotypiat aiheuttavat vähemmän pohtimista ja päänvaivaa, kuin pureutua vammaisen yksilön ominaisuuksien hyväksymiseen. (Rieser 2011, 24, 25.)

Aluksi on hyvä määritellä, kuka on vammainen, sillä dokumenttielokuvaa vammaisuudesta ei voida tehdä kevyin perustein, tai kenestä tahansa. Rieserin (2011) mukaan vammaisia ovat ihmiset, joilla on jokin vamma ja he kokevat sosiaalista eristämisen sen tähden. Hän määrittelee vammaisuudet eri kategorioihin:

- 1.) Fyysinen vamma (Esimerkiksi lyhytkasvuisuus, tai henkilöt jotka kokevat olevansa fyysisesti erilaisia)
- 2.) Aistivamma (Esimerkiksi sokeat tai kuurot)
- 3.) Krooninen sairaus tai vaiva (Esimerkiksi epilepsia tai diabetes)
- 4.) Oppimisvaikeus (Esimerkiksi lukihäiriö tai kielen oppimisen vaikeudet)
- 5.) Tunne-, mielenterveys-, ja käytösongelma, tai kehitysvamma (Esimerkiksi mielen-terveyden häiriöt tai Downin syndrooma)

Tärkeää on tutustua dokumenttielokuvaprojektin päähenkilöön ja selvittää tämän vammaan taustat, mutta ennen kaikkea kohdella henkilöä ihmisenä.

3.1. Miksi tehdä dokumenttielokuva vammaisesta henkilöstä?

Vammaiset ovat kautta aikain taistelleet, ja taistelevat yhä oikeuksistaan esimerkiksi päästä rakennuksiin ja tehdä asioita tasavertaisesti. Vaikka asiat ovat parantuneet, valtakulttuuri silti kohtelee heitä piintyneiden stereotyyppien vuoksi erilaisina kuin muut. (Rieser 2011, 24.)

Tässä on yksi hyvä syy valita liikuntarajoitteinen tai muuten erilainen henkilö dokumenttielokuvan aiheeksi. Negatiiviset, piintyneet asenteet on hyvä purkaa pala palalta, ja jokainen onnistunut dokumenttiprojekti on mukana niiden hävittämisessä. Eli toisin sanoen dokumenttiprojektilla on mahdollisuus avartaa ihmisten mieliä ja opettaa heitä näkemään asiat toisessa valossa, mikä tietenkin useimmiten on kaikenlaisten dokumenttiprojektien tavoitteena.

Medioissa on toistuvasti esitetty varsin vinoutuneita kuvia vammaisista, ja siksi olisi tärkeä tehdä heistä oikeanlaisia ja uskottavia elokuvia sekä dokumenttielokuvia. Jos ihmisille syötetään jatkuvasti vanhanaikaisia kuvia, joissa on hyväksyttävää pilailua vammaisten kustannuksella, he jatkavat niihin kuviin uskomista. (Rieser 2011, 12.)

Koska ihmiset ovat kaikki niin erilaisia, jokainen haluaa katsottavakseen jotain samaisuttavaa. On tärkeää tarjota vammaiselle henkilölle dokumenttielokuvia, joihin hän samaistuu, ja voi saada eräänlaista vertaistukea sekä informaatiota. Aivan kuten muillekin ihmisille. Mitä laajempi tarjonta, sen laajempi katsojakunta.

Eritoten on tärkeää näyttää vammaisuuden ja liikuntarajoitteisuuden olevan normaali asia, sekä antaa esimerkkiä siitä, ettei se ole ongelma. Kuten Marjo-Riitta Reinikaisen mukainen yhteiskunnallinen malli muistuttaa, ettei vamma ole ongelma, vaan yhteiskunnan rakenteissa olevat esteet. (Reinikainen 2007, 29.) Kenties dokumenttielokuvan kuvausryhmäkin voi oppia elämästä uusia asioita ja laajentaa näkökantojaan.

3.2. Millainen dokumenttielokuvan tulisi olla?

Dokumenttielokuvaa liikuntarajoitteisesta/vammaisesta ihmisestä tehdessä tulisi ennen kaikkea esittää henkilö sellaisenaan kuin tämä on, ja pyrkiä rehellisyyteen kuten muissakin dokumenttielokuviissa. Vammaisen oma ääni täytyy saada kuuluviin, ja juuri se sanoma, jonka tämä tahtoo tuoda esiin. Lopun kaiken ohjaaja päättää dokumenttielokuvan suunnan, lopullinen tuotos on aina hänen näkemyksensä asiasta. Siltikin ohjaajan on hyvin tärkeä oikeasti kuunnella dokumenttielokuvansa kohdetta tarkoin. Dokumenttielokuvaa ei ehdottomasti pidä tehdä vain taidearvon tähden, jossa erilaisen ihmisen ainut funktio on vain edistää ohjaajan taiteellista näkökulmaa, tai tuoda rahaa kassaan.

Dokumenttielokuviissa yleensä keskitytään ”urheaan vammaiseen”, glorifioiduksi tarkoitettuun henkilöön, joka nousee oman tragediansa ja vammansa yläpuolelle. Harvoin kerrotaan niistä vammaisista, joiden arki on sisällöltään samankaltaista kuin muidenkin. (Rieser 2011, 108.) Liikuntaesteinen ei saisi olla vammattomien ihmeellinen inspiraation lähde, vaan vammaisuutta tulisi käsitellä mahdollisimman neutraalisti. On ymmärrettävä, että vammaisella henkilöllä on samanlaisia haluja ja pyrkimyksiä kuin vammattomillakin, eivätkä ne ole sen ihmeellisempiä sankaritekoja kuin kenenkään muunkaan pyrkimykset.

Henkilöä ei saisi asettaa tarkoituksellisesti naurunalaiseksi ja häntä tulisi kohdella dokumenttielokuvan puitteissa kuten ketä tahansa. On turha tehdä säälivää nyyhkytarinaa ihmisestä, joka on itse sinut rajoitteensa kanssa ja ehdoin tahdoin kaivaa esiin negatiivisia piirteitä.

Tärkeää on näyttää erilaisen henkilön pystyvän tekemään asioita, joskin eri tavalla, mutta myös puhua rajoitteista avoimesti. Täytyy löytää rohkeus puhua asioista sellaisenaan, liioja kaunistelematta. On hyvä kiinnittää huomiota yhteiskunnallisiin ongelmiin, joita vammaiset ihmiset kohtaavat arkisessa elämässään ja peilata muuta maailmaa vammaisen maailmaan. Tällaisia ongelmia voivat olla esimerkiksi portaat, kynnykset, kapeat hissit, tai yleinen esteettömyyden puute. Dokumenttielokuvaa pohtiessa on siis hyvä pyrkiä jonkinlaiseen kultaiseen keskitiehen.

3.3. Mitä dokumenttielokuvaa tehdessä tulee ottaa huomioon?

Liikuntarajoitteisen henkilön kohdalla on tärkeää, ettei henkilöä väsytetä liikaa, tai mennä hänen rajojensa ja rajoitteensa yli. Ohjaajan on hyvä tutustua ja kysellä etukäteen, minkälaiset asiat ovat liikaa, ja kuinka pitkälle saa näyttää esimerkiksi avustamista. Vammaisen henkilön kohdalla etukäteissuunnittelu on ensiarvoisen tärkeää. Dokumenttielokuvia tehdessä spontaanisuus on aina rakentava elementti, mutta ohjaajan on silti muistettava pitää eettisyyden rajat mielessään. Liikuntarajoitteisella saattaa olla enemmän asioita, joita ei halua näytettävän tai kyseltävän, joten on hyvä keskustella näistä rajoista ennen kuvaamisen alkamista.

Timo Korhosen mielestä dokumentaristit tai tutkijat eivät ole psykologeja tai sosiaalityöntekijöitä ja näin ollen heille ei välttämättä kerrota arkaluontoisia asioita omaaloitteisesti. Hänen mukaansa dokumentaristit seuraavat ihmisten elämää tutkijoiden tapaan, joten heidän täytyy olla tietoisia heidän ammattiaan ohjaavasta etiikasta (Korhonen 2012, 41.)

Vaikka dokumentin päätavoitteena olisikin esimerkiksi näyttää, miten vaikea liikuntaesteisen on toimia ympäristössään, ei siltikään saa mennä äärimmäisyyksiin. Ohjaajan on pidettävä tarkka linja siinä, ettei henkilö loukkaa tai satuta itseään demonstroidessaan tai kohdatessaan esteettömyyden puutetta.

Dokumenttielokuvaa tehdessä on myös syytä ottaa huomioon tekniset seikat, kuten esimerkiksi kameran kuvakulma. Jos kyseessä on esimerkiksi lyhytkasvuinen, tai pyörätuolia käyttävä henkilö, on kuvaaja yleensä päähenkilöä pidempi. Jotta vältettäisiin pieneksi tekevää vaikutelmaa (yläviistosta), ja saataisiin paljon rehellisempi tuntu kuvaukseen, kuvaajan on suositeltavaa mennä kuvattavan tasolle. Etenkin henkilön toimiessa on paljon miellyttävämpää, kun kamera on päähenkilön tasolla, eikä kuvaa vain tämän päälakea.

Redneck Productions teki vuonna 2015 kymmenosaisen dokumenttisarjan, (Ootsä joku vammaisen?) jossa sen jokaisessa jaksossa seurataan muutaman vammaisen henkilön

elämää. Sarjan toimittaja Peter al Fakir kertoi Ylen artikkelissa sarjan kuvausprosessista, kuinka joutui sen aikana kyseenalaistamaan omaa tietämystään vammaisuudesta. Peter pohti rajoja, kuinka pitkälle voi mennä, sekä kuinka toivoi, ettei hän tullut asetta-neeksi henkilön vammaisuutta keskiöön, vaan kuunteli ja näytti henkilöiden tarinoita. Sarjan päähenkilöt pohtivat hänen mukaansa eniten sitä, kuinka vammattomat ihmiset suhtautuvat heihin. Dokumenttielokuva, jonka teemana on vammaisuus tai liikuntarajoite, voi siis avata uusia näkemyksiä kaikille kolmelle osapuolelle, niin kuvausryhmälle, itse päähenkilölle/päähenkilöille sekä katsojille.

Dokumenttielokuvan ohjaajan on myös syytä tutustua vammaisista puhuttaessa termistöön. Liikkeellä on edelleen vanhanaikaisia, loukkaavia termejä vammaisista, joita tulisi välttää.

3.4. Tarkastelussa Tiikeriä etsimässä

Tiikeriä etsimässä on Peter Walleniuksen vuonna 2013 ohjaama henkilökuvadokumentti CP-vammaisesta Heljästä. Heljä on miltei täysin riippuvainen avustajistaan, niin henkisesti kuin fyysisestikin, eikä hänellä ole heidän lisäksi elämässään ketään muita. Selvitäkseen niukassa rahatilanteessa, hän tukeutuu prostituutioon. Prostituutio, sekä Heljän epävakaa persoonallisuus aiheuttavat rakoilua Heljän ja avustajien väleissä. Joidenkin avustajien on hankala ymmärtää Heljän ratkaisua tilanteeseensa. Joka kerta, kun avustaja lähtee Heljän elämästä, tämä pettyy.

Heljän äiti kuoli tämän ollessa kymmenvuotias, eikä hänen isänsä ole juurikaan osallistunut tyttärensä elämään. Heljä haaveilee itsenäisyydestä, säännöllisestä elämästä, mahdollisesta perheestä, sekä työpaikasta. Ainoita pakokeinoja arjesta hänelle ovat musiikki, lukeminen ja elokuvat.

Dokumenttielokuvan ohjaaja Peter Wallenius kuvailee Ylen artikkelissa teoksensa ker-tovan ajasta, jossa kustannustehokkuus ja terveet, ja nöyrät veronmaksajat ovat arvossa. Walleniuksen mukaan vammaisuus on lakaistu syrjään, ja kuinka empatia heikompiä kohtaan on unohdettu. Wallenius myös pohtii, kuinka monella on olemassa tukiverkko koostuen tärkeistä ihmisistä, ja kuinka käykään, kun se puuttuu? (Peter Wallenius 2013)

Wallenius seurasi Heljän elämää melkein vuoden ja haastatteli tämän tunnelmia dokumentin julkaisemisen jälkeen. Heljä kertoi kameran olleen ikään kuin turvallinen elementti, jota ei osannut pelätä tai jännittää. Osittain Heljä kertoi sen johtuvan siitä, kuinka hän on tottunut elämään jatkuvan tarkkailun alla, mutta uskon sen myös johtuvan luottamuksen synnystä ohjaajaa kohtaan. Heljä päästää ohjaajan hyvin syvälle elämäänsä, arkojen ja intiimien asioiden ääreen. Se, ettei Heljä ole jännittänyt tai kokenut tarvetta piilotella asioitaan, on varmasti helpottanut Walleniuksen omaa suhtautumista päähenkilönsä.

”Koska samaistuminen päähenkilöön on vakiintunut elokuvan kokemisen tapa, se millaisia päähenkilöitä tekijät valitsevat, kertoo heidän intentioistaan.” (Korhonen 2012 63.) Walleniuksen ratkaisu tehdä Heljästä henkilökuvadokumentti, ja hänen lausuntonsa dokumenttielokuvastaan kertovat täydellisesti hänen intentioistaan. Wallenius on dokumenttielokuvallaan selkeästi tavoitellut kissan nostamista pöydälle, haluten puhua asioista niiden oikeilla nimillä. Heljän suorasukaisuus ja yhteistyökykyisyys tukevat tätä tavoitetta täydellisesti.

Wallenius kuvaa dokumenttielokuvassaan Heljän ihmisenä, joka on riippuvainen muista, mutta silti täynnä toiveita ja samanlaisia haluja kuin muutkin. Hänen lähestymiskantansa näkyy dokumentista selkeästi. Wallenius esittää Heljän ensin siten, kuten vammattomat ihmiset hänet näkevät, eli ”vain” vammaisena naisena. Sen jälkeen hän siirtyy rohkeasti näyttämään katsojalle aivan toista totuutta. Monet tunteikkaat kohtaukset kertovat ennen kaikkea ihmisen elämästä, eivät vain vammaisen henkilön vaikeuksista.

Suorasukaisuudesta ja rohkeudesta kertovat mm. Kohtaus, jossa avustaja pesee Heljää suihkussa, ja kohtaus, jossa avustaja saapuu aamulla Heljän luokse auttamaan tämän ylös sängystä. Avustajan yllätykseksi Heljä on alasti ja kertoo rehellisesti asiakkaan käyneen ennen avustajan saapumista. Pelkkä vaatteettomuus ei siltikään luo luottamuksen tai syvälle pääsyn ilmapiiriä.

Wallenius on onnistunut tallentamaan Heljä haaveet ja ajatukset paremmasta elämästä, läheisyyden kaipuusta, sekä tämän äidistä. Dokumenttielokuvan loppupuolella on kohtaus, jossa avustaja ja Heljä ovat äidin haudalla. Heljä murtuu kyyneliin, ja paljastaa varmasti yhden salatuimmista ajatuksistaan; ajatuksen siitä, olisiko äiti väsynyt ja kuol-

lut jos Heljä ei olisi syntynyt vammaisena. Kohtaus on kuvattu aluksi etäämmältä, mutta ohjaaja on taitavasti osannut mennä riittävän lähelle Heljän avautuessa.

Walleniuksen artikkelissa Heljästä tämä kertoi, kuinka ei pitänyt kaikesta jälkimainin- gista dokumenttielokuvan jälkeen. Heljä mainitsi, kuinka ihmiset olivat kirjoittaneet (dokumenttielokuvasta ja sen informatiivisuudesta huolimatta) väärää tietoa CP- vammasta, sekä ohittaneet elokuvan pääasialliset näkökulmat keskittyen vain prostituu- tioon. (Wallenius, 2013) Wallenius on toki valinnut lopulliseen tuotokseen monta päät- kää, jossa Heljän prostituutiosta puhutaan. Heljä käy asiaa läpi monien avustajien ja sosiaalityöntekijänkin kanssa. Selvästi Wallenius on nostanut sen yhdeksi vahvaksi teemaksi.

Tiikeriä etsimässä on kuvattu pääpiirteittäin Heljän tasolta, muutamaa poikkeusta lu- kuun ottamatta. Tämä luo tunteen, kuinka Heljä on tasavertaisessa asemassa katsojan kanssa. Alun taiteellisissa kuvissa on otettu lähikuvia Heljän sähköpyörätuolista, sekä alaviistosta hänen kasvoistaan. Tämä alku näyttää Heljän siten, kuinka ihmiset yleensä hänet näkevät. Walleniukselta oli kenties fiksu ratkaisu aloittaa dokumenttielokuva niil- lä kuvilla, ja siirtyä sitten ”jään murtaviin” tasavertaisiin kuviin. Luulen niiden omalta osaltaan onnistuvan avaamaan katsojan silmiä ja antamaan toisenlaisen näkökulman.

4 OMAN DOKUMENTTIELOKUVAN TEKOPROSESSI

4.1. Esituotanto ja suunnittelu

Idea dokumenttielokuvaani lähti omien intressieni kautta. Halusin antaa äänen ja tilaisuuden puhua kolmelle liikuntaesteiselle naiselle. Aluksi pohdin, ketkä olisivat sopivia toteuttamaan projektin kanssani. Valitsin kaksi henkilöä samalta vuosikurssilta, Joni Laakson kuvaajaksi, sekä Jonna Ronkon leikkaajaksi. Molemmat olivat avomielisiä ja kiinnostuneita sekä aiheesta, että projektista.

Aloitin ensin valitsemalla henkilöt, joiden tarinan tahdon kertoa. Kaksi heistä tunsin etukäteen, joten heidän suhteensa valinta oli helppo. Kolmanteen tutustuin kuvausprosessin aikana. Päätin rajata henkilömäärän kolmeen niin, että kukin heistä ”edustaa” erilaista liikuntarajoitetta, ja käyttää liikkumiseensa jonkinlaista apuvälinettä. Näin dokumentista tuli tarpeeksi monipuolinen, muttei liian levähtänyt. Dokumenttielokuvan päähenkilöt ovat Jenni Hatzitoliou, joka käyttää liikkumiseensa manuaalipyörätuolia synnyynnäisen selkäydinvamman (MMC) vuoksi, Monica Tuikka, joka liikkuu sähköpyörätuolilla etenevän lihasrappeumasairauden (lgmd 2D, limb gridle muscular dystrophy 2D) vuoksi, sekä Rita Peuha, joka käyttää apunaan dallaria, eli kävelytukea CP-vamman tähden.

Valitsin kaikki kolme heidän sanavalmiutensa ja asenteensa vuoksi. Tiesin, että he ovat valmiita puhumaan asioista sellaisenaan kuin ne ovat, eivätkä pelkää valaista katsojia omasta vammastaan. Lisäksi jokainen heistä on sinut itsensä kanssa, joka näkyy lopputuloksessa.

Seuraavaksi oli vuorossa miettiä, mihin kaikkeen haluaisin keskittyä. Selvää oli, etten halunnut asettaa henkilöitä säälin kohteeksi, vaan halusin esittää heidät omilla ehdoillaan pystyvinä ja uteliaina elämään, eli toisin sanoen pyrin realismiin. Keskustelin kaikkien kolmen kanssa, ja päädyin lopputulokseen, että annan heidän itse näyttää haluamansa. Kun olin kartalla siitä, missä päin suurin piirtein liikkuisimme, otin yhteyttä julkisiin paikkoihin (esim. K-Citymarket Seppälä), ja kerroin kohteliaasti meidän tulevan kuvaamaan dokumenttielokuvaa. Onnekseni liikkeet olivat yhteistyökykyisiä ja asennoituivat positiivisesti.

Kaiken tämän jälkeen oli aika tehdä lista tarvittavista kuvausvälineistä, tehdä aikataulu sekä alustava käsikirjoitus ja kysymykset haastatteluja varten. Samalla pohdin valmiiksi dokumenttielokuvan runkoa ja alustavaa leikkausjärjestystä. Välineiksi valikoitui kaksi järjestelmäkameraa (Canon 600D ja 100D), kaksi jalustaa, glidecam, lilliputtilamppuja, (haastattelutilanteisiin), Zoomin äänitallennin, kaksi nappimikkiä, sekä haulikkomikki puomineen. Päätimme jo aivan alussa pärjätä mahdollisimman vähällä varustuksella. Kaiken esivalmistelun jälkeen olikin aika ryhtyä kuvaamaan itse dokumenttielokuvaa.

4.2. Kuvaukset

Rytmitin kuvaukset kahdelle eri viikonlopulle, jotta ehtisimme kuvaamaan tarvittavan määrän materiaalia. Tavoitteena oli omistaa ainakin yksi kokonainen päivä jokaista henkilöä kohden. Ensimmäisenä viikonloppuna kuvasimme vain Jenniä ja Monicaa, seuraavana kuvasimme keskittyen pääosin Ritaan, sekä kuvasimme riittävästi lisämateriaalia muista. Ohjeistin kuvaajaa pysymään mahdollisimman paljon kuvattavien tasolla, jotta katsojalle välitettäisiin mahdollisimman realistinen kuva henkilöiden elämästä ja heidän näkökulmastaan.

Jennin kanssa työskentely oli helppoa tämän touhuilun seuraamisten osalta. Hän oli luonteva toimiessaan kameran edessä, ainoastaan haastattelussa huomasi pientä jännitystä, joka sekin purkautui kysymyksiä kerrattaessa. Ohjaajana pyrin tekemään tilanteesta mahdollisimman luonnollisen haastateltavalle. Kävimme kysymyksiä jonkin verran etukäteen, mutta muutoin annoin haastateltavan kertoa asioista itse varsin spontaanisti.

KUVA 1. Jennin koripalloharrastus.

Kuvasimme mm. Jennin koripalloharrastusta, kaupassa käyntiä, sekä ruuanlaittoa. Haasteita eteemme heitti kaupassa kuvaaminen, lähinnä ahtaiden tilojen ja muiden asiakkaiden vuoksi. Kuvaajan oli vaikeaa yrittää pitää kameraa matalalla, glidecamliivistä huolimatta, sillä hänen täytyi noudattaa äärimmäistä varovaisuutta.

Glidecamliivi on kuvaajan olkapäiden yli tuleva liivi, johon kamera kiinnitetään liivissä kiinni olevaan, tasapainotettavaan jalustaan. Liivi on lähinnä tarkoitettu liikkeessä kuvaamiseen, pienehköille ja kevyille kameroille. Yritimme toimia mahdollisimman huomaamattomasti ja äännettömästi, ketään ulkopuolista häiritsemättä. Siitäkin huolimatta keräsimme puoleemme uteliaita katseita. Osa tuijotti kameraa, osa Jenniä. Kuvausryhmän on otettava aina huomioon ihmisten uteliaisuus liikuntarajoitteisuutta kohtaan yleisellä paikalla kuvattaessa. Toisinaan huomio on positiivista, mutta voi myös ajoittain olla negatiivista.

KUVA 2. Glidecamliivin käyttöä.

Monican kuvauksissa ei juurikaan tullut ongelmia, vaan kaikki sujui vaivattomasti. Monica oli kameran edessä luonteva, ja haastattelussa kysymyksiin vastattiin runsaasti. Häntä seurasimme mm. Kun Monica vieraili isovanhempiensa luona, ulkoilutti koiraansa, sekä toimi avustajansa kanssa. Etenkin Monican kanssa puhuimme paljon rajoista, joita ohjaajana ei voi ylittää. Hän totesi jokaisen kuvattavan toki olevan suostuvainen erilaisiin asioihin, mutta toivoi henkilökohtaisesti, ettei aivan kaikkialle seurattaisi, esimerkiksi suihkuun. Tämä ei tokikaan ollut ongelma, vaan vannotin alusta asti kuvattaville, etten aio asettaa heitä noloon asemaan, tai tunkeilla liikaa. Selitin tarkoitukseni vain puhtaasti observoida ja esittää palasia heidän jokapäiväisestä elämästään.

Ainoat ongelmat, jotka kohtasimme Monicaa kuvattaessa olivat ahtaat tilat tämän isovanhempien luona. Ahtaus ja liikkumisen hankaluus avasi myös kuvausryhmän silmiä, sillä ymmärsimme kuinka paljon pyörätuoli tarvitsekaan liikkumatilaa, etenkin kun itse pyörimme ympärillä jalustoinemme ja kameroinemme.

KUVA 3. Monica lähdössä lenkille koiransa kanssa.

Ritaa kuvasimme pääosin kotonaan, sekä kaupungilla ja kahvilassa. Ritaa oli helppo ohjata, luultavasti tämän mediakoulutuksenkin osalta. Kuvasimme Ritan arkitouhuja avustajan kanssa, aina Playstationin peluusta kahvilassa avustamiseen. Etenkin häntä kuvatessa kuvausryhmämme joutui olemaan varovainen, ettei ole tämän liikkumisen tiellä, dallarin, eli kävelytuen tähden. Yleisesti ottaenkin liikuntarajoitteista kuvattaessa on tärkeää olla estämättä vapaata kulkua, tai aiheuttaa tälle esimerkiksi tasapainon horjumista antamalla tälle liian vähän tilaa.

Kuten muidenkin naisten, Ritan kuvaaminen sujui hyvin ja vastaukset kysymyksiin olivat sujuvia. Kaikki kysymykset jotka laadin haastateltaville, olivat ns. Apukysymyksiä, jotka aina viittasivat haluttuun aiheeseen. Pyysin heitä kertomaan mahdollisimman paljon omin sanoin itsestään yleisesti, vammastaan, kohtaamistaan ennakkoluuloista ja asenteista, avuntarpeesta yms.

KUVA 4. Rita saapumassa haastateltavaksi.

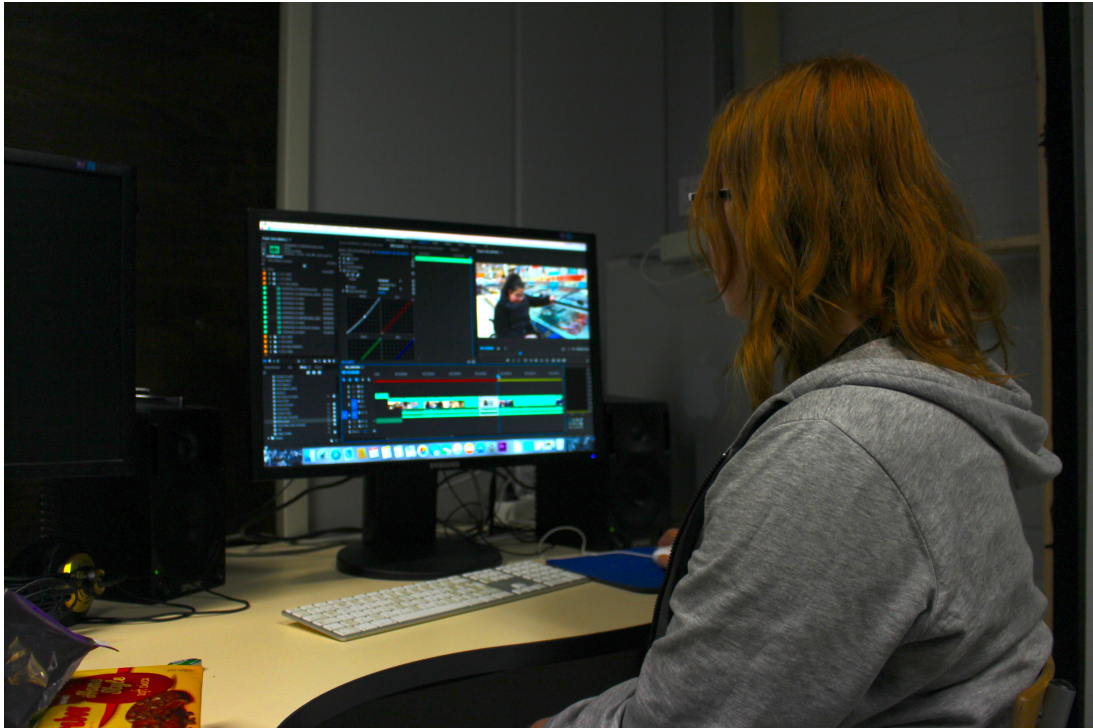
Yleisesti ottaen kuvaukset menivät lähestulkoon ongelmitta, kiireisestä aikataulusta huolimatta. Jokaisen naisen lopputervehdyksiä kuvattaessa laitoin merkille mielenkiintoisen seikan. Jokainen heistä keskittyi suurpiirteisesti nimenomaan suuntaamaan sanaansa vammattomalle yleisölle. Sanat sisälsivät toiveita siitä, kuinka vammaista tulisi lähestyä kuin ketä tahansa, ja kuinka ei tarvitse vain tuijotella vieressä, vaan mielellään tullaan avoimesti kysymään asiasta.

Laitoin vain kameran pyörimään, enkä johdatellut heitä puhumaan toiveistaan vammattomia ihmisiä kohtaan, vaan annoin heidän puhtaasti puhua mitä mieleen juolahti. On hienoa, että materiaalista tuli yhteneväistä, mutta se selvästikin osoittaa, kuinka heillä kaikilla on toive tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti.

4.3. Jälkituotanto

Jälkituotannon, eli leikkaamisen ja muun editoinnin hoidin leikkaajan, Jonna Ronkon kanssa. Käytimme leikkaamiseen Adoben Premiere CC:tä, sekä äänen käsittelyyn (mm. Kohinan poisto) Adoben Auditionia. Exporttaukseen, eli valmiin leikatun materiaalin ohjelmasta ulos saamiseen (katsottavaan muotoon) käytimme Adobe Media Encoderia. Leikkaamiseen ja editoimiseen meni arviolta noin viikko, miltei 12 tunnin työtahdilla.

Musiikkina käytimme rojaltivapaata musiikkia, sekä Sean Mcleavyn säveltämää musiikkia, jonka käyttöön luonnollisesti saimme luvan. Aluksi suhteellisen pienimuotoiseksi ja lyhyeksi suunniteltu projekti venyikin loppujen lopuksi 38 minuuttiin runsaiden ja käyttökelpoisten haastattelupätkien vuoksi. Alkuperäinen suunniteltu pituus oli noin 20-25 minuuttia. Emme kuitenkaan missään vaiheessa yrittäneet tiivistää pakonomaisesti materiaalia suunniteltuun aikarajaan, vaan annoimme dokumenttielokuvan tarinan muotoutua itsekseen, pituudesta huolimatta.

KUVA 5. Dokumenttielokuvan värimäärityä.

Lähdimme aluksi rakentamaan dokumenttielokuvan kokonaisrunkoa, antaen jokaiselle naiselle suurin piirtein yhtä paljon tilaa. Etenimme aihepiireittäin, leikaten ensin yleiskuvaa henkilön touhuilusta, sitten esittelyt, ja eteneminen muihin aiheisiin niin, että jokainen sai vuorollaan kertoa oman näkökulmansa. Aiheita olivat mm. esteettömyys, ihmisten asenteet sekä avuntarve/itsenäisyys. Lopetimme dokumenttielokuvan jokaisen naisen omiin ”lopputervehdyksiin”, eli pätkiin, jossa naiset kertovat vapaasti toiveistaan vammattomien ihmisten suhtautumiseen heihin. Tästä syystä dokumenttielokuvan nimexikin valikoitui Monican lausahdus, ”Kohtele mua kuin ihmistä.”

Kun dokumenttielokuvan perusrunko oli selvillä, alkoi hienosäätö. Lopulta värimääritylimme, käsittelimme äänen, lisäsimme musiikin sekä alku- ja lopputekstit. Värimäärity-

tely tarkoittaa kuvan väritasapainon korjaamista tarvittaessa mahdollisimman luonnollisen ja neutraalin näköiseksi. Halusin aloittaa dokumenttielokuvan lainauksilla naisten puheista, siirtyen sitten aloittamaan Monicasta. Jotta ympyrä sulkeutuisi, lopetin kaikkien kolmen kuvaan, jossa he loittonevat kamerasta.

5 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tutkimusprosessin, sekä dokumenttielokuvani teon aikana ja jälkeen olen tullut tulokseen, että on eroa ohjata liikuntarajoitteista/vammaista henkilöä, kuin vammatonta. Kyseessä ei ole ”huonompi ja parempi”- asettelu, vaan puhdas järjestelmällinen seikka. Erona on se, että vammaisen/liikuntarajoitteisen henkilön kohdalla monesti hienotunteisuus, sekä eettiset seikat täytyy pitää entistä tiukemmin mielessä.

Toisinaan tarvitaan enemmän tutustumisaikaa itse henkilöön, sekä enemmän taustatutkimusta. Myös omat ennakkoluulot on hyvä heittää naulakkoon. Se on toisinaan hankalaa, jopa itse vammaisellekin henkilölle, mutta näin varmistetaan dokumenttielokuvan kohteen mukavuus kuvattaessa. Ihmis- ja persoonakohtaisuus on kuitenkin aina otettava huomioon ja vältettävä ihmisten niputtamista yhdeksi suureksi ryhmäksi.

On myös paljon rajoja, joita ohjaaja ei voi ylittää. Voi olla, että dokumenttielokuvan taiteellinen aspekti vaatisi tiettyjen asioiden toteutusta, mutta jos itse kuvattava ei ole sinut asian kanssa, tällöin tämän tahtoa on kunnioitettava. Tämä pätee kaikkiin ihmisiin. Nämä rajat tulevat vastaan myös eettisyyden kannalta, etenkin jos kuvauksen kohde on esimerkiksi kehitysvammainen, eikä pysty antamaan itsenäisesti suostumustaan ja ymmärtämään asian laitaa. Tällöin vaihtoehtona on pohtia, voiko joku muu (esimerkiksi huoltaja) antaa suostumuksen henkilön puolesta. Toisaalta nousee kysymys, entä jos luvan antajan harkintakyky pettää? Kuka tai ketkä kantavat kaiken vastuun, jos lupa annetaan ja kehitysvammainen henkilö kärsii sen seurauksena? Kaikki on suhteellista, ja arvioitavissa tilanteen mukaan, mutta kysymyksiin on vaikea vastata. Dokumenttielokuvan kuvaamisessa saatetaan toisinaan liikkua etiikan harmailta alueilla, jolloin jokaisen on vain kuunneltava itseään ja pohdittava kaikkien kannalta paras mahdollinen ratkaisu.

Dokumenttielokuvan kuvaamisen liittyvään etiikkaan ei ole aina suoranaisesti olemassa oikeita ja väriä vastauksia, etenkin kun dokumenttielokuvan tarkoituksena on toisinaan näyttää ja kertoa asioista, joista ei muuten puhuta.

Oma dokumenttini onnistui mielestäni hyvin, eikä vastaan tullut liiemmin eettisiä pulmia. Luokittelisin dokumenttini seurantadokumentiksi, sillä lähinnä seurasin kuvaus-

ryhmän kanssa neutraalisti tarkastellen henkilöiden tekemisiä ja heidän kohtaamiaan esteitä. Totta kai tein näkökulmallisia valintoja haastatteluissa, sekä leikkausvaiheessa valiten, mitä materiaalia haluan käyttää ja minkä koen parhaiten tukevan dokumenttielokuvan laatua. Sen voi osittain tulkita eettisenä pohdintana, koska harteillani kuitenkin lepäsi vastuu siitä, millaisessa valossa dokumenttielokuvan henkilöt esitän.

Mielestäni valitsemani henkilöt ovat samaistuttavia, sekä tuovat hyvin mielipiteensä esiin tukien näkökulmaani. Jatkossa toki toivoisin pystyväni entistä parempaan, sekä parantamaan aikataulutusta sekä laatua. Seison kuitenkin dokumenttielokuvani takana, sillä se antoi minulle kipinän kuvata dokumenttielokuvia jatkossakin.

LÄHTEET

Aaltonen, J. 2006. Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa. Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy

Alizad A. Varusteleka. Arman ja viimeinen ristiretki. Luettu 20.3.2016
<http://arman.varusteleka.fi/mista-on-kyse>

Barsam, R. M. 1992. Non-Fiction Film – A critical history. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press

DocPoint. Helsingin dokumenttielokuvafestivaali. Dokkino – lasten ja nuorten elokuva-tapahtuma. Luettu 19.4.2016
<http://docpoint.info/dokkino/>

Elokuvantaju. Elokuvatuotannon verkko-oppimateriaali. Jouko Aaltonen. Sisältö ja muoto. Luettu 27.4.2016
http://elokuvantaju.uiah.fi/oppimateriaali/kasikirjoitus/artikkelit/aaltonen_sisalto_ja_muoto.jsp

Karjalainen, M. 2015. Millainen on hyvä henkilödokumentti? Tampereen ammattikorkeakoulun viestinnän opinnäytetyö. Theseus.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/87793/Karjalainen_Minna.pdf?sequence=1

Korhonen, T. 2012. Hyvän reunalla. Dokumenttielokuva ja välittämisen etiikka. Vilnius, Lithuania: Petro Ofsetas Ltd.

Kurikka, M. Yle. Artikkelit. Huumeet yhdistivät äidin ja tyttären. Luettu 22.3.2016
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/08/26/huumeet-yhdistivat-aidin-ja-tyttaren>

Reinikainen, M.R. 2007. Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit. Yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen. Jyväskylän yliopiston väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House

Rieser, R. 2011. Mustat lasit. Vammaisuus valkokankaalla ja televisiossa. Vaajakoski: Bookwell Oy

Selenius, M. Yle. Artikkelit. Oot sä joku vammainen? Luettu 15.4.2016
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/09/23/ootsa-joku-vammainen>

Suomisanakirja. Antropologia. Sivistyssanakirja. Luettu 20.3.2016
<http://www.suomisanakirja.fi/antropologia>

Yle. Artikkelit. Dokumenttiprojekti: Tiikeriä etsimässä. Luettu 18.4.2016
<http://yle.fi/vintti/yle.fi/tv1/juttuarkisto/dokumentit/dokumenttiprojekti-tiikeria-etsimassa.html>

Wallenius, P. Yle. Artikkele. Tiikeriä etsimässä – dokumentin Heljä: Asenteita vielä ravisteltava. Luettu 19.4.2016

<http://yle.fi/vintti/yle.fi/tv1/juttuarkisto/dokumentit/tiikeria-etsimassa-dokumentin-helja-asenteita-viela-ravisteltava.html>